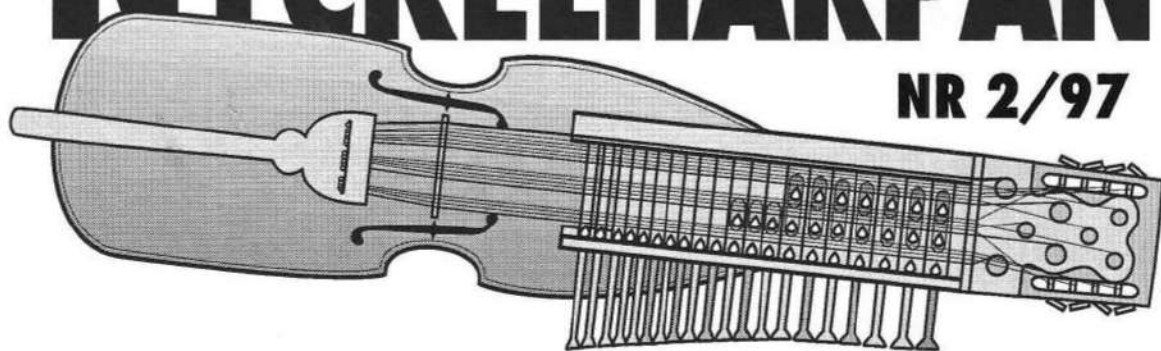

NYCKELHARPAN

NR 2/97

FÖRENINGEN NYCKELHARPANS MEDLEMSTIDNING

Roslagslåtar spelas utaf
gårdsspelaren P. Sundin

Postadr.: Nyckelharpspelaren
Stockholm, Älfsjö.

NYCKELHARPSPEL
I DALARNA.

RAPPORT
FRÅN SKÅNE.

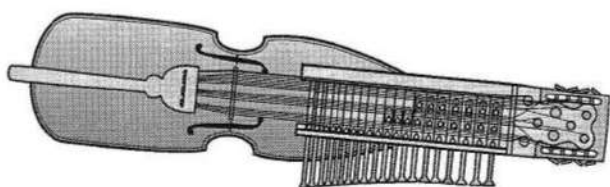
NIKLAS ROSWALL.

NYCKELHARPSPELAREN
FRÅN ÄLFSJÖ.

NYCKELHARPANS
FÖREKOMST
AV ERIC SAHLSTRÖM.

RAGNAR KARLSSON.

SAKNAR DU SPEL-
KOMPIS?

NYCKELHARPAN NR 2/97

Årgång II.

Medlemstidning för Föreningen Nyckelharpan.

Utkommer med 4 nr per år. ISSN 1401-2936

Adress: Föreningen Nyckelharpan, c/o Möllerman
Riddarstigen 17A, 183 30 Täby.

Tel. kvällar och helger 08-768 13 66, dagtid 08-402 07 84.

Ansvarig utgivare: Sture Möllerman.

Redaktion:

Sture & Marianne Möllerman, tel 08-768 13 66.

Anne-Marie Tärnström, tel 08-89 91 80.

Artiklar och bilder ur Nyckelharpan får ej kopieras för publicering utan medgivande från redaktionen.

Material till nästa nummer skall vara på redaktionen senast 10 augusti.

Medlemskap i Föreningen Nyckelharpan kan väljas antingen fullt eller begränsat.

Fullt årligt medlemskap erhålles mot inbetalning av 125 kr på föreningens postgirokonto nr 491 82 94-2.

Väljer du lägre medlemsavgift, 100 kr, erhåller du tidningen Nyckelharpan men avstår från all övrig information.

FÖRENINGEN NYCKELHARPANS STYRELSE

Telefon

Ordförande	Sture Möllerman	08-768 13 66
Kassör	Paul Westman	08-649 22 09
Sekreterare	Anne-Marie Tärnström	08-89 91 80
Ledamot	Ingemar Aronsson	08-99 62 19
Ledamot	Bertil Wettersten	08-500 312 65
Suppleant	Christer Kvarne	08-641 25 12
Suppleant	Bertil Svensk	08-741 23 65

Föreningen Nyckelharpan org. nr 80 20 11-4289

Adressändring sändes till

Bertil Svensk, Örnens väg 44, 136 40 Haninge.

OMSLAGSBILDEN

på nyckelharpspelmannen Per Sundin, Älfsjö i Stockholm, är hämtad från ett postkort ur Ann-Marie Tärnströms vykortssamling.

Läs mer om detta på sid 8-9.

INNEHÅLL

i detta nummer

Stäm motips m m	sid. 3
Nyckelharpspel i Dalarna	sid. 4-5
Rapport från Skåne	sid. 6
Niklas Roswall. Nyckelharpa i skilda världar	sid. 7-8
Nyckelharpspelaren från Älfsjö	sid. 8-9
Nyckelharpan förekomst av Eric Sahström	sid. 10-13
Ragnar Karlsson in memoriam	sid. 14
Saknar du spelkompisar	sid. 15
Rätt svar på frågan	sid. 16

BIRGER GUSTAVSSON AB

är Föreningen Nyckelharpan's sponsor i form av mycket generösa villkor vid tryckning av bl annat vår medlems-tidning. Vi tackar alla hos Birger Gustavsson AB på Göt-gatan och Virkesvägen i Stockholm som på detta sätt stöder vår verksamhet.

**Nästa manus-
stopp:
10:e augusti.**

MEDLEMS- AVGIFTEN

Tillhör du en av de medlemmar i Föreningen Nyckelharpan som inte har betalt årsavgiften, får du en påminnelse bifogad med denna tidning.

Har gjort din inbetalning under de senaste veckorna, kan du bortse från påminnelsen.

Årsmötet m.m.

Föreningen Nyckelharpans årsmöte hölls under sedvanliga former på Hartwicksta Huset i mars månad. Antalet närvarande medlemmar var något lägre än under en normal torsdagsträff – 12 st. Berodde det kanske på risken att bli vald till någon av förtoendeposterna? Eller var det för att vi inte hade bjudit in någon speciell gästspelman?

Hur som helst avlöpte mötet snabbt och utan protester. Hela styrelsen omvaldes. Verksamhetsberättelsen och ekonomiska redovisningen godkändes. Den avgående styrelsen beviljades ansvarsfrihet efter presenterad revisionsberättelse. Årsavgiften behölls oförändrad mot bakgrund av föreningens goda ekonomi. Dessvärre kunde mötet inte få fram någon valberedning. Frågan bordlades till hösten, då den tas upp på ett föreningsmöte.

En av våra medverkande medlemmar denna kväll kom från Skåne och presenterade – förutom några sydsvenska låtar – även en rapport från sitt landskap. Den publiceras längre fram i tidningen.

Efter en stunds samspel och fika fick vi ta del av Mona Sjöströms videoinspelning "Farsans låtar" med Albin, Ceylon och Henry Wallin. En film som inte visats officiellt och nu väckte stor uppskattning av kvällens närvarande spelmän. Kan vi i framtiden förgylla våra årsmöten med liknande inslag, borde antalet närvarande medlemmar bli betydligt större.

Efter pressläggningen av detta nummer av Nyckelharpan ska vi hålla ett styrelsemöte där vi bl annat fastställer höstens aktiviteter. Mer om detta i nästa nummer som beräknas komma ut i början på september.

Tills dess: ha en trevlig och skön sommar med mycket spel, sång och dans.

Sture Möllerman, ordf.

DANSK SPILLEMAND

er meget intresseret i nordisk spillemandmusik – både i det gamle samfund og i nutidens. Jag vil tale og skrive med dig!

Kontakt venligst

Jørgen Floris, Margrethevej 6, 3550 Slangerup, Danmark.
Tlf 00945 - 47 381 878.

TIPS 1.

Nyckelharpsträff i Värmland

12 juli i Gunnarskogs hembygdsgård.

Träff i samband med spelmansstämman i Gunnarskog. Inga förkunskaper krävs. Ingen avgift. Harpträffen startar 14.00 och stämman 16.00.

Ring Daniel Höglund, om du vill ha vägbeskrivning eller mer information. 054 - 15 02 77/10 15 96.

TIPS 2.

Spelmansstämman i Borås

Lördag 30 augusti i Götsered, Sandhult.

Söndag 31 augusti i Ramnaparken, Borås Museum.

Nyckelharpspelandet är inte längre bara förknippat med trakterna i Norra Uppland. I snart sagt varje del av vårt avlånga land finns möjlighet för harpspelare att träffa sällfränder. Under stämmodagarna i Borås kommer det att pågå både kursverksamhet och byggtips för den nyckelharpsintresserade.

För mer info: 033 - 24 02 80 eller 0321 - 504 64.

Vad är detta?

Under vårt besök i Belgien härom veckan blev vi förevisade detta föremål. Det fanns för tillfället hemma hos en spelman och instrumentbyggare – Jos Debraekeleer – medlem i folkmusikgruppen Het Brabants Volksorkest.

Föremålet i fråga är från början av 1800-talet och tillhör musikmuseet i Brüssel. Jos har fått i uppdrag att tillverka ett likadant.

Om du inte redan har lurat ut vad detta är för något, finner du rätt svar på sista sidan.

NYCKELHARP DALARNA

SPEL I

Lördagen den 12 april anordnades en vårträff för Dalarnas nyckelharpor i Söderbärke. Träffen samlade ett 50-tal deltagare från runt om i länet. På programmet stod, förutom kaffe och mat, bl. a. allspel och ett antal musikverkstäder.

Man hade också en gemensam träff för lagledare och lärare i musikskolorna. Idag bedrivs nyckelharpsundervisning inom Kommunala Musikskolan på ett antal platser. Bland annat i Falun finns cirka 20 elever inskrivna och Mora har för närvarande 4 elever. I Rättvik och Säter bedrivs nyckelharpsundervisning i musikskolans regi.

I en av musikverkstäderna fanns Olle Plahn från Falun, som förövrigt fått den åtråvärda titeln världsmästare i nyckelharpbygge. Han berättade om instrumentvård och delade med sig av sin kunskap i konsten att bygga instrumentet. Han hade också med sig en "oktavharpa" byggd 1996, något större än en vanlig nyckelharpa och stämd en oktav lägre.

Christer Öhman, Rättvik kom med många tips om hur man stämmer instrumentet. 16 strängar ska stämma, inbördes och inte minst tillsammans med andra instrument. Vikten av att stämma resonanssträngarna, och hur olika slags strängar påverkar ljudet var andra saker Christer tog upp.

Under rubriken "Spelteteknik" medverkade Sven Bergman, Mora som tränade "polskestråk" med deltagarna, och Kalle Rapp, Falun som med sin egenhändigt komponerade "Köldknäppen" som exempel på hur man stråktekniskt framhäver låten och därmed dansens speciella karaktär.

Från nyckelharpsektionens sida informerades också om vidare kursverksamhet och läger för ungdomar.

Träffen avslutades med en konsert vid "Musik vid Helgsmål" i Söderbärke kyrka. Först framfördes några allspelslåtar, "Söderbärkemarschen" av Alfred Eriksson och "Wigers polska". Roland Eriksson och Anders Ohlsson framförde "Visa från Grangärde" och "Irländsk vals". På det följde "Trollpolska" från Älvdalen och "Innersta friden" med Ovan-siljans nyckelharpor. Barkens nyckelharpor spelade "Gånglåt från Hedemora", och en liten grupp spelmän framförde "Andakten" och "Spelmansglädje" av Eric Sahlström. Efter en kort andakt avslutades konserten med Viksta-Lasses "Vendelpolskan" och "Festmarsch" från Älvdalen av Gunnar Orre.

I allspelet höll, såväl under dagen som i kyrkan, den dynamiske spelmanen Pär Frejd, Söderbärke.

Arrangörer var Barkens Spelmän, SKS och Dalarnas Spelmansförbund, Nyckelharpsektionen.

Kerstin Eriksson

Lövskogsvägen 7, 771 94 Ludvika.

Tel. 0240 - 370 37.

*Finn Lönskov Aina Öhlander och Evert Nilsson.
Sveriges nationaldag i Burlöv.*

Rapport från Skåne

Hej, jag heter Aina och bor i Lomma norr om Malmö! Jag började spela för ganska många år sedan – övertalad av Wille Guskär som byggde min första "harpa". Wille byggde

fler harpor och vi blev en liten grupp bestående av 5 herrar och jag. En av "grabbarna" tyckte att vi skulle kalla oss "Lommaharpan och hennes drängar". Så blev det naturligtvis inte. Gruppen utökades och vi blev efterhand 10-12 stycken som varje måndagskväll träffades hemma hos Wille och hans fru för att träna.

Nu finns Wille sedan 10 år inte hos oss längre, men vi är några tappra som fortfarande träffas varje måndagskväll. Vi spelar i huvudsak Willes egna Och andra skånska låtar.

Jag hade turen att i Malmö träffa en annan av Skånes verkliga spelmän – Evert Nilsson från Djurslöv som tillhör Staffanstorp. Han satt på Lilla Torg och spelade vid Charlotte Weibulls sommararrangemang. Everts fru satt vid sin spinnrock från 1700-talet och spann lin. Sedan dess har jag haft förmånen att få spela tillsammans med en riktig spelman. Jag har sedan dess fått vara med Evert och spela vid Charlotte Weibulls många utställningar etc, bland annat vid Skåne-dagarna i Höör varje sommar.

Lund har en vänort i Frankrike ca 20 mil sydväst om Paris som heter Nevers. Nevers har varje vår en stor hantverksmässa där Charlotte W skulle ställa ut sina dockor (dock inte alla, nära 3000 st). Evert med fru Margit och jag med min man Henry fick åka ner och representera Sverige. Evert spelade även på sin träskofiol, Margit spann och Henry vävde band. **VILKEN UPPLEVELSE!** Nyckelharporna blev mycket uppmärksammade och har även gett kontakt med nyckelharpsintresserade i Frankrike.

Evert har även sett till att jag sedan några år tillbaka är medlem i Malmö Spelmanslag. I spelmanslaget är vi fyra som spelar på harpor.

Visst är det synd om alla som intefår vara med i den stora spelmansgemenskapen!

Många varma hälsningar från Skåne.

Aina Öhlander

Nyhemsgatan 27, 234 32 Lomma.

*Aina Evert och Margit
vid utställningen i Nevairs
i Frankrike.*

NYCKEL- HARPA I SKILDA VÄRLDAR

Niklas Roswall:
spelman och elev vid Musikhögskolan

Ingen läsare av denna tidning kan ha undgått att till världsmästare på kromatisk nyckelharpa 1996 utsågs Niklas Roswall. En skåning som spelade en värmländsk halling vid tävlingarna i uruppländska Österbybruk.

Vem är han, denne elev vid landets högsta musikutbildning? Får att få veta lite mer uppsökte jag honom på Musikhögskolan vid Valhallavägen i Stockholm. Det är tydligt, att folkmusik och högre musikutbildning inte längre är skilda världar.

Tycker du inte det är någon svårighet, omställningsproblem, att röra dig här på Musikhögskolan och sedan vara ute exempelvis i Österbybruk, och spela under helt andra omständigheter?

Jo, lite lurigt är det ju med folkmusik på Musikhögskolan. Man måste på något vis hitta in i det själv, det är inte givet. Jag har spelat klassiskt på fiol och har aldrig lyckats bra, höll i och försökte i många år men orkade aldrig komma längre ... sedan är det på något sätt så här, att folkmusiken är i samma form som den klassiska. Det var svårt att ställa om i början. Jag har jobbat på det med Olov [Johansson] och försökt anpassa undervisningen till mer folkmusikaliska former. Ibland åker vi hem till honom och spelar i stället för att vara i ett undervisningsrum här. Det är lite svårt, men nu funkar det ganska bra.

Vad är det som är svårt?

Man kanske har lite för mycket i sig, en romantisk syn, att folkmusiken ska vara fri och levande, att man inte kan gå och ha lektion 60 minuter i veckan på nyckelharpa. Men det funkar faktiskt om man bryter av ibland, åker iväg och sitter och spelar utan tidspress.

Är ni på folkmusiklinjen accepterade här?

Ja, väldigt bra. Alla är intresserade, många säger att de skulle vilja spela själva. Är nyckelharpan accepterat som ett instrument bland alla andra? Ja, det tycker jag.

Är det stor konkurrens på nyckelharpa bland dem som söker hit till folkmusiklinjen?

Det är så, att man tävlar mot alla, alla konkurrerar mot varandra oavsett vilket instrument man spelar. Totalt är det fyra platser. Ganska många söker på harpa faktiskt, i år kanske 3-4-5, vet inte exakt.

Söker man till folkmusik i stort eller olika grenar?

Det finns olika inriktningar. Folkmusik är en institution vid Musikhögskolan, och man söker till en bestämd inriktning; man kan gå musikerlinjen, som jag gör, instrumental/ensemble som är en lärarutbildning eller en tvåårig utbildning till lärare.

Som musikerelev har man mycket undervisning i spel på sitt huvudinstrumentet, 60 minuter i veckan. Dessutom läser jag folkmusikteori, annan teori, ensemble och tillval. Olov Johansson är huvudlärare på nyckelharpa, som teori-lärare har jag Sven Ahlbäck, Roger Tallroth och Micke Marin i ensemble. Den andre nyckelharpspelaren som kom in samtidigt med mig, Henrik Eriksson, går instrumental/ensemblelinjen, och har Ditte Andersson. Det går två nyckelharpspelare till här, Marcus Svensson och Johan Hedin.

Vad spelar du här på skolan?

Låtar, mycket upplandslåtar och lite från annat håll. Vi letar ganska mycket efter nya låtar, i noter, gamla inspelningar och i Svenska låtar.

Går ni inte in på andra genrer?

Nej, inte så mycket. Jag är nöjd med att spela låtar. Man kan prova och experimentera inom traditionen om man vill det, hämta in intryck från andra grejer man hört och som färgar ens sätt att spela, speciellt när man spelar i ensemble.

Kan du utveckla det lite, hur du menar att det kommer in och färgar ens spel?

Jag tror att alla musiker färgas av sin samtid, även i folkmusik. Hur traditionellt man än spelar så påverkas man.

Är det något ni diskuterar, att hålla sig till traditionen eller gå in och ändra, färga?

Jo, det diskuterar vi väldigt mycket. Om man har lärt sig ordentligt och kan traditionen tycker jag att man har rätt att utveckla på sitt eget sätt. Det har nog alltid varit så. När man lyssnar på inspelningar från början av 1900-talet tycker man att det är såö traditionellt, men det är säkert väldigt förgat av deras tid. Det är bara det, att nu händer det så otroligt mycket mera, det är lätt att det blir för mycket om man inte har en grund.

Var kommer du ifrån? Vad har du själv för bakgrund?

Jag kommer från en by som heter Kverrestad som ligger på Österlen. Som alla andra började jag på kommunala musikskolan i Tomelilla och spelade fiol, i trean. Jag spelade klassiskt och parallellt med det började jag tidigt spela folkmusik. På fiol. Jag spelade i spelmanslag, till folkdans, så mycket jag kunde under högstadiet.

I sjuan började jag spela nyckelharpa, jag hörde ett par som spelade. Jag tyckte det lät fint och köpte en direkt. När jag väl börjat spela, blev det mer och mer nyckelharpa och mindre fiol.

Dina vanliga låtar?

Nej, det var upplandslåtar som jag fick genom Marie Andersson, som jag spelade med. Ganska snart åkte jag till Ekebyholm på låtkurs, sommaren 1987 när jag var femton år. Där träffade jag Ola Hertzberg, som jag fortfarande spelar tillsammans med. Vi blev kompisar direkt, satt och traggade låtar hela kvällarna och följdes sedan åt på stämmor.

Höll du fast vid någon lärare där eller har du haft olika?

Det var lite olika. Olov Johansson hade jag sista året minns jag, annars spelade jag för Peter [Hedlund].

Men du bodde kvar nere i Skåne?

Ja det gjorde jag ganska länge, jag har bott här i Stockholm i två år nu. Dessförinnan gick jag ett år på folkhögskola i Forssa, Hälsingland, som har folkmusikutbildning och före det ett halvt år på viskursen i Malung.

Om du blickar framåt, hur ser framtiden ut tror du? Vet inte. Det vore väldigt kul om man skulle kunna försörja sig på musiken. Spela i någon grupp, spela själv. Det är målsättningen.

Vi hoppas att den målsättningen uppfylls och önskar lycka till med studier och spel!

Anne-Marie Tärnström

NYCKEL FRÅN

Ett udda

Bland det roligaste med att vara samlare, vykortssamlare t ex, är att gå runt på mässor eller i affärer - man vet aldrig vad man kommer att finna för spännande "objekt" i nästa korthög. Man blir förvånad när en nyckelharpospelare dyker upp - två gånger till och med! Spelmannen Per Sundin är tydligen en gårdsmusikant i Stockholm. Hans efterföljare i dag kallas gatumusikanter och spelar där folk finns - inte hemma, på

HARPOSPELAREN ÄLFSJÖ.

vykortsmotiv

gårdarna, utan på resande fot, i tunnelbanans tunnlar och perronger.

De två bilderna är nog inte tagna vid samma tillfälle, men klädseln är densamma. Möjligen bär Sundin kraftigare eller nyare skor vid det ena fotograferingstillfället. Ingenstans finns något årtal som hjälp att datera foton av nyckelharpospelaren.

Nyckelharpospelaren Per Sundin från Stockholm.

"Nyckelharpospelaren Per Sundin från Stockholm". Den tryckta texten i rött säger inte så mycket. Baksidan är även den i rött tryck, där får man lite praktisk information om portot. "Lokal 2 öre, inrikes 4 öre, utrikes 5 öre då afsändaren endast skrifer namn o. adress. Eljest som Brefkort".

Kort nummer två ger betydligt utförligare upplysningar, "Roslagslåtar spelas utaf gårdsspelaren P. Sundin Postadr.: Nyckelharpospelaren, Stockholm, Älfsjö". Här får man ett sammanhang. Per Sundin spelar roslagslåtar. Vad? Vem lärde han av? Boken Uppländske spelmän under fyra århundraden kanske kan ge ett svar, eller åtminstone en ledtråd.

Faktiskt, där finns en Per Sundin på sidan 267, byggnadsnickare och timmerman född i Hargs socken den 99 1849. 1849 - det verkar väl tidigt för att stämma med nyckelharpospelaren på vykortet. I boken får vi veta lite om byggnadsnickaren Sundin, men inte så väldigt mycket. Han spelade klarinett och nyckelharpa från 12 års ålder, och även "handklaver". År 1915 svarar han på ett frågeformulär från UNE, Upplands nations folkmusikkommitté, och berättar entusiastiskt om en mängd spelmän han träffat eller hört talas om. Om sig själv däremot berättar han som sagt inte så mycket, "...på 80-talet slutade jag att spela, jag hade inte tid, för opptagen utaf arbete." Hur det var med spelandet de följande åren får vi inte veta, men helt tycks Sundin dock inte ha lämnat spelandet, för "Vid spelmanstäv. i Uppsala 1912 spelte jag en valls, en polska, och en Brudmarsch och någon annan plats spelte jag inte på".

Ingenting alls om Stockholm. Det kan nog inte vara vykortets Per Sundin som omskrivs i Lars Erik Larssons bok. Eller...?

Vykortet förresten, inget av de två korten är postgångna som filatelisterna säger, dvs de har inte skickats med posten. Kanske hade Sundin, han i Stockholm, låtit kopiera foton med tryckt text för att dela ut, som reklam, när han vandrade omkring och spelade på gårdar i Stockholm. Nyckelharpan läsekrets kanske har någon idé?

Anne-Marie Tärnström

Föreättblad

NORDISKA MUSEET Etnologiska undersökningen

Svar på frågelista nr

147

specialfrågelista nr

Ämne:

Nyckelharpan

Landskap:

Uppland.

Härad:

Olands.

Socken:
(eller)

Tegeleborna

Stad:

Upptecknare:
(Namn och adress)Eric Sahlström.
Göksby
Tobo

och levnadsomständigheter. Angiv även om uppgifterna härröra ur upp-

1) Nyckelharpan och förekomst.

Nyckelharpan synes ha varit ett folkligt instrument i vår bygd, o spelas ännu i våra dagar. Nyckelharpan har nog mest varit i bruk i norra Uppland med till Uppsala trakten. Spelmännen som jag känner är nog varken på orten. Nyckelharpspelarna spelade nog mest ensamma men samspel med fiol förekom ofta. Vid bröllop o andra festligheter där det fanns spelmän som trakterade olika instrument så spelade man nog mest till- sammans. Nyckelharpspelare anlätades ofta på bröllop, vid kyrkbröllop, så sågade spelarna före brudparet ända d. . . .

I november 1949 bidrog Eric Sahlström med uppgifter till Nordiska museet Etnologiska undersökningen i ämnet nyckelharpan. För detta erhöi Eric ett honorar av tio kronor.

Tidningen Nyckelharpan kan här återge Eric's text i sin helhet: Interpunktion och stavning är helt i likhet med originalet.

NYCKELHARPANS FÖREKOMST.

Nyckelharpan synes ha varit ett folkligt instrument i vår bygd, o spelas ännu i våra dagar. Nyckelharpan har nog mest varit i bruk i norra Uppland ned till Uppsalatrakten. Spelmännen som jag känner är uppvuxna på orten. Nyckelharpspelmännen spelade nog mest ensamma men samspel med fiol förekom ofta. Vid bröllop o andra festligheter där det fanns spelmän som trakterade olika instrument så spelade man nog mest tillsammans. Nyckelharpspelare anlitas ofta på bröllop, vid kyrkbröllop så tågade spelmännen före brudparet ända fram till kyrkporten o då spelades en brudmarsch, o spelmännen voro även anlitate att spela på ungdomens hopläggningsdanser i vintertid. Vid förtäring så spelades alltid någon låt, ex. Glöggmarsch, brännvinsmarsch. Det finns flera nyckelharpspelare i min hemtrakt. Spelmännen tillverkar mest sina harpor själva. I Tierpstrakten fanns det en nyckelharpbyggare som var berömd för sina utmärkta instrument. Det finns ett flertal nyckelharpor i enskild ägo i vår bygd. Nyckelharpspelet förekommer inte så mycket nu som förr i tiden, men det synes som inträset för detta instrument skulle ha ökat dom senaste åren.

INSTRUMENTKROPPEN

Måtten på nyckelharpor jag känner är: Längd 83 cm, bredd 19 cm, djup 8 cm. Nyckelharpan har även tillverkats av lönn, al, sälg, alm, men granen var mest använd. Locket var utslutande av gran. Locket stöddes av en ljudpinne, stommen var mest färgad med mörkbrun vattenfärg o behandlad med upplöst shellack i sprit. Jag har sett nyckelharpor med färgornament under botten o på locketsytterkant. Nyckelharpan kallas mycket endast "harpa" även har jag hört "knaverharpa". I Tierp har jag hört "granyla" o "duntran" nämnas. Benämningen på instrumentets olika delar jag känner "skrovet", "locket", "leken", detsamma som nycklarna eller knavrarna, "löven" de små trästiften som slå an mot spelsträngarna, stränghållaren, stallet, bänken som knavrarna löper i, skruvarna. Bland typer på nyckelharpan så känner jag Kontrabasharpan, Silverbasharpan, o den 3radiga kromatiska som jag använder o även flera spelmän. Kontrabasharpan hade 1 rad nycklar o blott 3 spelsträngar, på nycklarna voro två "löv" eller stift isatta, så vid knavens intryckande blev en ton anslagen både på den första o sista spelsträngen, den grova bassträngen eller "brummen" låg således i mitten. Silverbasharpan är en nyare uppfinning gjord av organist Matts Wesslén Lövsta, varigenom harpan fick ett större tonomfång med 2 rader knavrar å ännu en bassträng "Silverbasen". Den moderna 3 radiga harpan är kromatisk vilket gör att man kan spela i b-tonarter vilket ej gick på dom gamla typerna. Spelmannen August Bohlin torde nog vara mästare till denna uppfinning.

STRÄNGARNA

Antalet strängar på harporna har nog varierat något, men omkring 10 - 12 resonanssträngar o 4 spelsträngar. I äldre tider så användes hemspunnet silke som ingneds med vitlök o dyvelsträck varigenom strängen blev starkare att nöta på, men den höll inte så länge, så spelmannen måste ha silket mycket långt, så det var bara att knyta opp till en ny sträng, det var den första spelsträngen vilken kallades "silket". Den andra spelsträngen var av färtarmar o den kunde också spelmannen göra själv. Den tredje spelsträngen var också av sena men betydligt grövre. Den fjärde spelsträngen var i allmänhet lindad med koppar eller messing. Spelsträngarna hade förr i tiden namnen "silke", "brummen", "basen", det är nu på nyare tid man kallar strängen efter tonens höjd. I gamla tider så hölls nyckelharpan mycket lågt stämd, på grund av dom kläna hemgjorda strängarna särskilt silket tålde ej så hög spänning. Men numera så stäms silket som är ersatt med stålsträng i det normala a, andra spelsträngen C 3: G, 4: C. Jag har aldrig hört talas om någon annan stämning än den som ovan, resonanssträngarna stämdes förr gruppvis i samma ton som spelsträngarna. Men numera så har man gått in för en mera kromatisk stämning på resonanssträngarna. Omstämning av strängarna vid ombyte av tonart har jag aldrig hört talas om.

SKRUVAR

Skruvarna voro av olika storlek, de fyra skruvarna till spelsträngarna voro mycket grövre o kraftigare o voro placerade på plattan ovanför "leken", förutom de 4 skruvarna till spelsträngarna voro även en del skruvar till resonanssträngarna anbringade på plattan c:a 6 st. dom övriga 4 voro inborrade i instrumenthalsen o löpte så under knavrarna (nycklarna) fram till undre delen på stallet. Skruvarna voro mest gjorda av björk, men hårdare träslag som lönn o ek synes ha varit bättre.

NYCKLAR

Antalet nycklar har ökat avsevärt från dom äldre till dom nyare instrumenten, således hade kontrabasharpan blott 19 st. nycklar, den senare Klockar Wesslens harpa "silverbasharpa" hade en andra rad nycklar 4 st. vars löv anslogo på den andra spelsträngen, således antalet nycklar utökad till 23 st. De nu moderna nyckelharporna som jag använder med flera spelmän, är 3 radiga med ett avsevärt utökad tonomfång, således första spelsträngen har 22 nycklar andra spelsträngen 14 nycklar, samt 3dje spelsträngen (basen) har 10 st. nycklar, således 46 nycklar detta instrument är kromatiskt. Nycklarna på de äldre harporna voro mest gjorda av björk men även av ek o oxelträ. Nycklarna voro kortast ner mot skruvplattan o sedan öka deras längd gradvis eftersom instrumentkroppen vidgade sig.

STALL

Till stall användes mest björk, apeträ o lönn, stallet stod alltid plaserat mitt för inbuktningen på harpans sarg.

STRÄNGHÅLLARE

Till stränghållare användes mest björk, men även ask o ek, stränghållaren var i många fall utsmyckat med ett ornament antingen utskuret i träet eller påmålat med bronsfärg. På stränghållarens bakre ända var en kloss eller klack lämnad vilken gick ned över lockets kant o var där fästad med en sena i skrovets bakgavel.

STRÅKEN

I äldre tider ansågs rönnen vara bäst till harpstråke då skulle det helst vara, "flogrön", eller "flygrön", det var en rönna som hade kommit att växa uppe på någon sten i en remna eller skreva, o den ansågs ha mera trollsk makt än andra rönningar. Stråken var böjd i spetsen o ungefär 45 - 50 cm lång. Stråken var flat vid froschen för att man skulle få ett fastare grepp om den. Hästtagel användes till stråken, taglet spändes med tummen vid spelandet, på stråkens frosch o spets var ett hål borrat, i dessa hål trädde taglet igenom o surrades fast med en becktråd så att det ej skulle glida.

SPELANDET

Vid spelandet kunde spelmannen både stå o gå men att sitta o spela var nog lättast, då harpans skrov fick vila mot spelmannens högra knä. Men med ett band kring halsen kunde spelmannen även gå och spela. Harpan hölls alltid så att spelmannens högra armbåge vilade mot stränghållarens nedre ände, och stråken fördes över strängarna nedifrån o uppåt, taglet spändes med tummen. Harpspelmännen i gamla tider stampade takten mycket våldsamt, jag har hört berättas att dom nötte stora gropar i golven med sina klackjärnskodda stövlar eller skor, många spelmän hade ett särskilt läte när dom spelade. Min far som var fiol o harpspelare hade ett kraftigt nunande läte som nästan överstade instrumentet när han var i sin högsta spelform.

SPELMANNEN

De mest beryktade spelmännen jag har hört talas om: ByssCalle, Gulamålaviten, Olle Hellsteth i Tobo samtida med ByssCalle, Janne Bohlin far till August Bohlin i Uppsala, min farfar Lars Sahlström, sågare Bodin Karlholm, Daniel Skärberg Gårdskär, skräddare Vesterblom i Gyllby Tegelsmora, blinde Englund Munga Tierp, klockare Matts Wesslén Lövsta, André i Åkerby Lövsta, det finns även många harpspelmän som jag känner, Bröderan Sven o Ivar Tallroth, Oskar Larsson, Gustav Wennberg från Uppsala, Karl Bengtsson Hällnäs, A Sjulander Östhammar, Herrman Hall, Emil Munter, Tore Zetterström Tierp, Johan Boström Vallby Tierp, Karl Bodin Esarby Tegelsmora, Strömberg i Tobo, Karl Styvberg Vendel, P O Hellgren Örbyhus, Sture Sahlström Örbyhus min bror, Ivar Eriksson Österrike Vendel, David Blomqvist o Åke Eriksson Gyllby Tegelsmora, Justus Gille Österbybruk, Sigurd Jansson Smedby Vendel.

Nyckelharpspelmännen voro nog mer uppskattade än fiol o klarinettblåsare på harpans egentliga område. Jag har ej hört om spelmannen kallades med särskilda namn, annars än Klas "Harpare" i Dannemora. Spelmännen hade mest spelningen som ett biförtjänst annars hade dom allehanda yrken såsom bönder, skräddare smeder o.s.v. Vandrande harpspelmän har jag inte hört ha gått i min hemtrakt. Nyckelharpspelmannen var nog på sätt o vis en ansedd person, men han var nog begiven på starka drycker, och det var ju den seden att spelmannen skulle trakteras rikligt med brännvin när han spelade på bröllop o fester annars ansågs att han ej kunde spela riktigt. Dom flesta spelmännen jag känner är nog gifta. Musikbegåvningen gick nog mest i arv från far till son. I min släkt var farfar en skiklig harpspelman, likaså min far o farbror, nu är vi 3 st bröder som är nyckelharp o fiolspelmän, vissa särdrag synes nog gå i arv från far till son som stråkföring o rytm i låtarna. I gamla tider var ej prästerna blida på nyckelharpospelet för de ansåg att det hörde samman med själva hin eller näcken. I äldre tider så lärde sig spelmännen att spela av näcken ansågs det, då skulle spelmannen sitta 7 torsdagsnätter under en bro vid ett vattendrag, den sjunde natten kom näcken roende i en liten båt då skulle näcken sticka hål i ett finger på spelmannen o ta några droppar blod, då gällde det att inte spelmannen blev rädd, jag har hört berättas att många spelmän lade benen på ryggen när dom såg själva näcken, men de som var modiga fick lära sig att spela med en förunderlig makt o i gengäld tog näcken eller hin bloddropparna, på det att spelmannen blev förskrivnen åt näcken, eller så att säga kom i hans våld. Spelmännen ansågs att kunna lite småkonster att ta av strängarna utan att vidröra harpan för en annan spelman ansågs lätt.

LÅTARNA

De låtar som spelades voro huvudsakligen Brudmarscher gånglåtar, 16 dels, 8 delspolskor, valser, polketter, och vid bröllop o festligheter så var det skänklåtar, brännvinslåtar, steklåtar. På de äldre nyckelharporna gick det blott att spela i dur, mest vanligt var C dur, o även en del låtar kunde gå att spela i G dur, på den 2 radiga harpan gick det att spela i C, G, F dur. Bland låtar så har jag hört "långdans", "svängpolska", "bondpolska", "stigpolska". Danslåtarna som spelades på harpa har jag ej hört ord till. Det fanns nog låtar, harppolskor o valser som voro särskilt lämpade för harpor. Vid bröllop skulle harpspelmannen spela brudmarscher, skänklåtar, steklåtar, brännvinslåtar, brudvals o brudpolska när brudparet skulle dansa. Låtarna hade ofta namn efter spelmannen eller den trakt den var kommen ifrån, efter harpspelmannen Janne Bohlin kallades de alltid "Bohlinare". "Styvbergsvalsen" efter en harpspelare Karl Styvberg. Gulamålapolskan efter Gulamålaviten samtida spelman till ByssCalle. Vissa låtar hade namn av trakten eller landskapet, såsom "Upplandvalsen", "Tierpolska", "Åkerbypolskan", "Masbokraspen" spelades av min farfar, vilken bodde på en gård som hette Masbo, "Tegelsmoravalsen". Så fanns det ju låtar somefter naturväsen såsom "Näcken o Skoella". Hin håles polska som sades hade 12 repris, den 12 repris voro

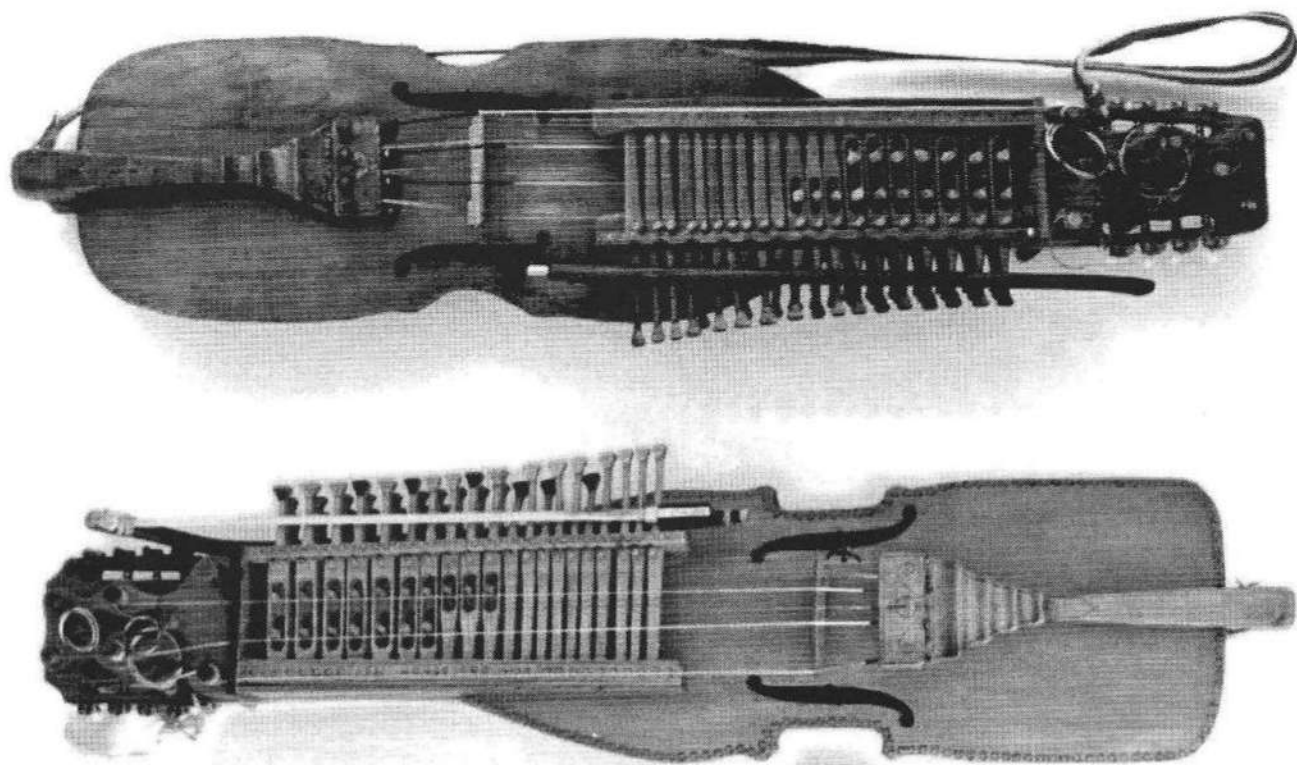
emellertid spelmännen rädda för att spela, för då kunde det hända att dom ej kunde sluta spela för någon tog tag i stråken av dem o alla lösa föremål som bord o stolar sades dansa i takt med spelmannen. Jag har hört berättas att en spelman sågare Bodin i Karlholm kunde spela låtar i vilka han härmade koskällor och som man även hörde hur korna trampade o gick. Någon gåta angående korpen känner jag ej.

Nyckelharpbygget förr i tiden var nog en kinkig sak, det var mycket noga med trävirket till skrovet, det skulle vara fro eller snabbvuxen hongran helst växt på en gammal kolbotten, o hade den stått där det var mycket myror så var det bra. En gammal numera avliden spelman o harpbyggare i Tierps-trakten hade för vana att koka trävirket till harporna, jag besökte honom en gång för att se hans harpor, då fick jag en bit hartz av honom som han kallade trollhartz, vilket han hade kokat ihop, det var en blandning av hartz o vitlök o dyvelstreck, då skulle jag stryka 3 gånger o inte mera för varje hatzning, men jag föredrog det vanliga rena hartzet då stråken blev alldeles mörk o klibbig av trollhartzet. Min farfar var även hållen att kunna lite mera än vanligt folk, jag har hört berättas att en samtida harpspelman hade lånat farfars nyckelharpa för att spela på ett kalas då hans egen harpa hade blivit trasig, då han kom hem till sig med harpan skulle han öva sig lite på den o satte sig i en visthusbod o

börgade spela då börgade alla lösa föremål att dasa i takt med polskan som gubben spelade, varpå han blev mycket förskräckt o skyndsamt lämnade tillbaka långodset. Min farfar hade två harpor en stor o en liten när han skulle ut o spela på något kalas så frågade han harporna vilken skulle följa honom då hade det dundrat till i en, vilken han då tog med sig. Den minsta av harporna finns ännu kvar i soknen, men den stora som ansågs vara den bästa har spårlöst försvunnit, det sades att efter farfars död hade harpan satts upp på vinden, men det hade varit ett sånt oväsen o dunder i harpan så hon hade blivit nedtagen från vinden, då gårdsfolket ej fick sova om nätterna o troligen uppbränd. Jag har hört berättas att spelmännen ofta gick baklänges in i festgården där dom skulle spela, för att vara på den säkra sidan. Det kunde hända att det fanns någon illasinnad eller avundsjuk spelman på festgården, då kunde det lätt hända att spelmannen fick strängarna avtrollade, eller förgjord på något annat sätt.

Jag hoppas att mitt enkla inlägg, kan ge någon liten ledtråd i utforskningen om nyckelharpans förekomst o traditioner

Högaktningsfullt,
Erik Sahlström.

Två av de många kromatiska nyckelharpor Eric byggde. Den övre från 1981 och den nedre från 1957.

RAGNAR KARLSSON

Ragnar Karlsson, känd spelmansprofil och traditionsbärare, har lämnat oss. Ragnar uppnådde den aktningvärda åldern av 92 år. Under denna sin långa levnad förvaltade han sitt unika låtarv och delade även generöst med sig av sitt musikaliska kunnande och sin berättartalang till oss alla som ville lyssna.

Som medlem i både Sörmlands och Uplands Spelmansförbund och Stockholms Spelmansgille uppbar Ragnar de högsta förtjänsttecknen. I Täby Spelmansgille var Ragnar med från starten 1971, där han tillsammans med kusinen Gösta Sandström ofta framförde polskor och valser efter sin fader August.

Till för något mer än ett år sedan såg och hörde man Ragnar med sin nyckelharpa på de flesta stämmor och träffar i Stockholmstrakten. Vi kommer att minnas honom som spelmannen med det otroliga minnet och den speciella känslan för Upplands- och Sörmlandstraditionen.

Tack, Ragnar!

Sture Möllerman

Nedanstående låt är hämtad ur häftet "August Karlssons låtar" som finns att tillgå genom Sörmlands- och Uplands Spelmansförbund.

RAGNARS POLSKA

efter Vängelin, Uppland, nedtecknad av Gösta Sandström.

Saknar du spelkompisar?

Det händer ibland att vi får påringning från någon entusiastisk nyckelharpspelare som undrar var dom kan träffa likasinnade för gemensamt spel och musikalisk utveckling. Det är då inte alltid så lätt att komma med något lämpligt förslag utöver de kurser och stämmor som redan annonserats ut.

För att i någon mån råda bot mot detta och samtidigt kanske bidra till bildandet av nya spelgrupper har vi utformat en enkät. Du som använder dig av denna kommer att ingå i Föreningen Nyckelharpan's spelmansbank och förhoppningsvis bli hoptussad med lämpliga gelikar. Alla

uppgifter kommer att behandlas konfidentiellt och någon sammankoppling mellan spelmän/grupper sker först efter det att den anmälande underrättats och då med dennes medverkan.

Hittar vi ingen lämplig spelkompis/spelgrupp kommer du naturligtvis att underrättas om detta.

Skicka enkäten så fullständigt och ärligt ifyllt som möjligt till Föreningen Nyckelharpan, c/o Sture Möllerman, Riddarstigen 17 A, 183 30 Täby.

JAG SÖKER SPELKOMPIS!

Kryssa i lämpliga rutor och sänd in talongen till Nyckelharpan c/o Möllerman, Riddarstigen 17A, 183 30 Täby.

Jag söker spelkompis.

Jag spelar helst låtar från _____ (Landskap)

Jag söker spelgrupp.

Andra landskap: _____

Jag är nybörjare.

Jag har spelat nyckelharpa i _____ år.

Jag har ingen musikalisk landskapsanknytning.

Mitt huvudinstrument är _____

Jag kan musicera ostört hemma.

Jag spelar även _____

Jag har tillgång till annan övningslokal.

Speciella önskemål: _____

Jag är sammanboende.

Min andra hälvt spelar också.

Han/hon delar ej mitt intresse.

Jag är ensamstående.

Jag spelar svensk folkmusik.

Jag spelar även annan musik.

Vilken? _____

Namn: _____

Adress: _____

Jag läser noter obehindrat.

Jag läser noter hjälpligt

Telefon: _____

Jag läser ej noter.

Ålder: _____

RÄTT SVAR FRÅN SID 2.

Det är ett bälgspel som trakteras med fötterna! I huvudsak av dragspelande musiker. (Jfr organisten i kyrkorna!)

Spelmannen satt på en stol med sitt enkla dragspel i knät och med fotspelet på golvet eller marken framför sig. Det senare var försett med ett antal knappar – i detta fall 9 st – på vilka han kunde framföra basackompanjemang. Inuti bälgen fanns en stålfjäder som gjorde det lättare för spelmannen att utföra fotarbetat.

Huruvida detta instrument hade någon större spridning utanför Belgien känner vi inte till.

S & M Möllerman

LIMERICK

*En storvuxen hornblåsare ifrån Spånga
vars klädesplagg blivit alldeles för trånga
När han i musiken på höfterna vicka,
tendera hans byxbak i sömmarna spricka.
Därför blir hans låtar ej längre så långa.*

LEIF ALPSJÖ MUSIK AB

Rångsta, VIKSTA, 740 30 BJÖRKLINGE. 018 - 37 23 00.

Ring för broschyr. Alla mina instrument är finjusterade och spelklara direkt.

FIOLER OCH STRÅKAR.

Barnfioler i olika storlekar. Fullstora fioler både för nybörjare och skickliga. De flesta är äldre, sydtyska byggen av hög kvalitet. Stråkarna köper jag in en och en för att kunna garantera att du får bra kvalitet.

NYCKELHARPOR OCH STRÅKAR.

Klangfulla och lättspelade för 7.500 - 8.500:- och så Harry Hedboms. Bättre harpor än Harrys finns inte. Vilken ton! Pris 15.000. Stråkar har jag sålt hundratals: 825:- och 895:-. Just nu: två Sahlströmsharpor till salu.

BYGGSATSER, STRÄNGAR. ETUIER OCH ALLA TILLBEHÖR.**REPARATIONER. JUSTERINGAR. TAGLING. VÄRDERINGAR.**

Nyckelharpor, fioler, stråkar: du får kostnadsförslag beroende på hur mycket du vill kosta på. Kom ihåg att stall, sadel, hakhållare och axelstöd skall provas in individuellt. Det betyder mycket för din trivsel och för ett avslappnat spelsätt. Du får hjälp att välja strängar. Hör av dig så tittar vi tillsammans på dina speldoningar. Hur mycket är din nyckelharpa, fiol eller stråke värd? Du får värdering med skriftligt värderingsintyg för försäkring, vid arv etc.

GARANTIER. KUNSKAP OCH PERSONLIGT ENGAGEMANG.

Efter 27 år som spelman och kursledare och 16 år som stråkinstrumenthandlare har jag lärt mig en del. Eftersom jag har företag får du hos mig köptrygghet enligt konsumentverkets regler. Men det kanske allra viktigaste är att jag tycker om det här jobbet och gärna hjälper andra med bra instrument, tillbehör och service. Hos mig törs du fråga om vad som helst. VÄLKOMMEN!